

УДК 37.026.1

Карпенко О. Г., Ду Лян*

ЗАСОБИ МИСТЕЦТВА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано та розкрито сутність естетичного виховання, визначається його поняття, місце і роль як складової позанавчальної діяльності; визначено вплив засобів мистецтва на життєдіяльність особистості; доведено ефективність змісту методів та форм засобів мистецтва у процесі позанавчальної роботи як соціально-педагогічного чинника; визначено складові естетичного виховання у вищій школі та їх вплив на формування соціально-естетичних цінностей; обґрунтовано вплив засобів мистецтва на процес естетичного виховання в умовах університету та визначено особливості формування естетичних якостей особистості як результату виховання.

Ключові слова: соціальне виховання, естетичне виховання, мистецтво, соціально-естетичні цінності, виховання в умовах вищої школи.

Соціально-естетичне виховання студентів – процес досить складний і важливий для формування особистості. Важливість його полягає в тому, що однією з глобальних проблем сучасності, і це відзначає більшість сучасних учених (І. Зязюн, І. Кон, М. Лещенко, Н. Семашко В. Сухомлинський та ін.), є не суто економічні, політичні чи наукові проблеми, а, перш за все – духовно-моральні. Сьогодні Україна як ніколи має дефіцит культури. При цьому виявляються глибокі суперечності між культурою та соціальними відносинами, коли простежується помітне відчуження населення від культурних цінностей суспільства.

Зважаючи на те, що мистецтво, будучи соціально-естетичним феноменом, вбирає в себе і передає людству соціально значущі цінності, засоби мистецтва дозволяють йому виконувати багатоаспектну систему функцій у суспільстві – соціокультурну, пізнавальну, виховну, катарсичну, компенсаторну, комунікативну, естетичну тощо.

Тому в колі окресленого не можна не погодитися з думкою нашої колеги із Нью-Йоркського університету Judith Hill Bose, яка визначає, що виховання, на жаль, перебуває у «гравітаційному падінні», тому для того, щоб утримати сучасний соціальний простір (науковець порівнює його з повітряною кулею («the balloon in the air»), повітрям для утримання у соціумі, розглядається естетичне виховання, індивідуальний та колективний естетичний досвід з метою «збереження повітряної кулі у повітрі» [9, с. 176].

Під засобами мистецтва ми розуміємо способи відбиття дійсності в мистецтві, які у відповідних (часто спеціально організованих) педагогічних умовах є важливими чинниками соціального виховання студента. Без сумніву, кожен із видів мистецтва має свої специфічні засоби відбиття дійсності: колір, світло, звуки, слово, ритм, форму, простір, об'єм тощо, хоча всі ці засоби можна об'єднати в загальну групу засобів, які притаманні різним видам мистецтва. Несучи в собі узагальнений зміст, ці засоби водночас відображають особливості будь-якого виду мистецтва. До них можна віднести образність, асоціативність, умовність, привабливість, емоційність, цілісність, тонаційність, і у своїй сукупності вони посилюють сприйняття творів мистецтва. Зважаючи на їх роль у соціально-естетичному вихованні, вважаємо за необхідне розглянути кожен із засобів мистецтва, які у практичній соціально-виховній роботі використовуються як педагогічні чинники впливу на особистість.

Художній образ через систему знаків і символів мистецтва відображає відносини реального життя людини, поєднуючи в собі діалектично протилежні елементи: конкретне й абстрактне, індивідуальне й загальне, чуттєве й логічне, об'єктивне

© Карпенко О. Г., Ду Лян

й суб'єктивне [1]. Можна сказати, що він поєднує типовість предметів і явищ, що відображаються, але обов'язково з їхніми конкретночуттєвими рисами, розкриває загальне через поодинокі, індивідуальне. З нашого погляду, художній образ уявно-конкретний, оскільки існує й чуттєве копіювання дійсності, і конкретне уявне відтворення її художником. Звідси, як стверджує Т. Шуртакова, простежується сприйняття мистецтва «...через наші органи чуття, а це обумовлено не тим, що художній образ має чуттєвий зміст, а тим, що уявно-конкретний зміст відображається за допомогою матеріальної мови, знакових засобів, які представлені звуками, фарбами, графами, жестами тощо, які, несучи певний смисл, певне значення, сприймаються реципієнтом за допомогою органів чуття» [6, с. 83]. Цьому аспекту також присвячена низка публікацій Л. Петько [5; 10; 11].

Слід зазначити, що художній образ мистецтва водночас з предметним відображенням (об'єктивність) відображає життєву позицію, смаки, стан, світоглядні принципи його автора (суб'єктивність), який утілює їх у своєму творі (незалежно від жанру). Це дозволяє розглядати художній образ як ідеально мисленнєву модель світу в єдності всіх його аспектів.

При цьому можна паралельно вести мову і про умовність засобів мистецтва. Умовний характер мистецтва і його сприйняття виявляється в тому, що воно з'явилося як узагальнена, умовна модель дійсності світу, для чого використовуються умовні символи, знаки, форми. Сприйняття й аналіз будь-якого твору мистецтва завжди показує, що в ньому простежується певний момент «недовисловленості» як певна міра умовності, що передбачає активну роботу думки, почуттів, емоцій людини, викликає сильну схвильованість, естетичне переживання. На нашу думку, почуття і переживання в такій ситуації також умовні, оскільки вони не зводяться ні до реальних, ні до чуттєвих станів людини. Ті стани, які вона відчуває під впливом мистецтва, перебувають мовби за межами справжніх життєвих зв'язків, не в природних для почуттів і емоцій умовах. Моделюючи чуттєві стани, мистецтво змушує людину роздумувати над ними, побачити себе зсередини.

Думається, що саме привабливість як один із засобів естетичного впливу на людину надзвичайно близько стоїть до такого засобу, як «зараження», яке дослідники проблеми естетичного виховання визначають як засіб активізації думки і почуття людини, оскільки твори мистецтва включають в себе елементи, що сприяють максимальному навіюванню і враженню його ідей [4]. Окрім того, воно передає думки і почуття від людини до людини та долучає її до процесу переживання. Саме здатність мистецтва до «зараження» слухача, глядача, самого автора, на думку К. Станіславського, є особливою силою, що приваблює, притягує до себе людей [8].

Розглядаючи засоби відображення дійсності в різних видах мистецтв, необхідно зупинитися і на такому, як цілісність. Цей засіб мистецтва забезпечується спільністю різних видів мистецтва, спільним джерелом – поняттям, спільною естетичною природою, єдністю законів розвитку мислення, природи, мистецтва. До того ж кожний вид мистецтва у зв'язку з певною специфікою своєї мови відображає в собі світ у цілому, тобто можна сказати, що мистецтво відтворює єдність світу цілісно. Таке розуміння цілісності може допомагати педагогам через пізнання і відчуття особливостей відображення світу в одному виді мистецтва наблизитися до пізнання світу в іншому. Це загалом розширює горизонти для введення студентів у світ різних видів мистецтва, але при цьому необхідно створювати всі можливі умови, щоб, входячи у світ розуміння європейської цивілізації, молодь не відривалася від власних коренів, розуміння національних особливостей мистецтва [7]. Такий підхід до сприйняття мистецтва в педагогічному процесі відіграє важливу роль, оскільки кожен із видів мистецтва та їх засобів специфічно впливає на формування особистості.

Розкриваючи різні засоби мистецтва, що наявні в роботі педагога вищої школи як соціально-виховні чинники, слід зупинитися ще на одному – інтонаційності. Цей засіб ми розуміємо не лише як багатство тонів чи кольорів, але й як єдиний шлях пізнання життя через мистецтво. Окрім того, інтонаційність ми сприймаємо також як образно-звукове відображення почуттів, адже універсальність інтонації в мистецтві виявляється завдяки єдності станів людини та її почуттів. Саме інтонація є виразником і носієм художнього смислу, водночас даючи змогу пізнати і сприйняти ставлення автора до створеного ним образу. Звідси можна зробити певний висновок: інтонаційність – це своєрідна ланка, що поєднує автора та його глядача чи слухача. Це пояснюється тим, що завдяки відчуттю і сприйняттю інтонаційності того чи іншого виду мистецтва молоді люди можуть прожитися тими почуттями, переживаннями, ідеями, які хвилюють суспільство і які розкриваються митцем для всіх людей. Безперечно, все це в цілому дозволяє через твори мистецтва органічно поєднувати виховання з естетичною гармонізацією особистості, розкривати і збагачувати духовний світ людини.

Таким чином, багатогранність специфічних засобів мистецтва, його особлива образна структура, емоційний настрій досить активно впливають на молоду людину. У своїй сукупності вони розвивають у ній здатність до естетичного сприйняття, переживання, за наявності яких відбувається формування естетичного почуття, а це у свою чергу сприяє розвитку естетичного смаку, естетичних суджень, естетичної поведінки як вияву соціальної особистості.

Отже, засоби мистецтва, як синтетичні засоби, впливають на особистість, зокрема на її раціональну, емоційну і вольову сфери. Саме розвиток цих сфер у студента свідчить, як показує практика, про певний рівень соціальної спрямованості його життєдіяльності в умовах ВНЗ аграрного профілю. Але обов'язковою умовою цього процесу є цілісне сприйняття мистецтва, що включає в себе три етапи проникнення у сутність художньої структури, а це у свою чергу забезпечує ефективність усебічно розвиненої соціальної особистості.

Глибокий аналіз науковцями процесу художнього сприйняття [2; 4; 8], зокрема комплексного сприйняття творів мистецтва, дозволяє їм стверджувати, що цей процес включає емоційно-естетичне переживання і співпереживання (чуттєве пізнання), ідейно-моральний аналіз (осмислення) та художньо-естетичну оцінку (тлумачення, розуміння сприйнятого).

Виявляючись як творчий, активний аспект свідомості, художнє сприйняття сприяє оволодінню і практичному застосуванню художнього й соціально-індивідуального досвіду, збагаченню життєвих цінностей особистості. На думку Т. Шуртакової, людина реагує на подразники, які розбуджені художніми творами, відбувається творче переживання творів мистецтва, в основі якого лежить спроба відтворення внутрішнього образу (форми) і «творчої напруги» (змісту) [6].

Наша багаторічна практика у сфері соціально-естетичного виховання шкільної й студентської молоді дозволяє констатувати той факт, що в людині потрібно викликати потребу в інтелектуально-емоційних діях, що буде залежати від її індивідуальних психологічних особливостей, здібностей, природних задатків, рівня вихованості й освіченості.

Чітко спрямована орієнтація діяльності студентів університету на систему вимог до соціальних якостей підвищує ефективність підготовки спеціаліста широкого профілю. Сутність соціального виховання полягає у провідній, визначальній основі духовно розвиненої, соціально активної особистості спеціаліста, показником чого є комплекс таких якостей: 1) усвідомлення соціальної відповідальності; 2) моральна відповідальність за отримання і надання професійних, моральних, загальнокультурних цінностей в їх єдності; 3) потреба у виробленні особистісного ставлення до актуальних проблем свого часу, здатність глибоко і всебічно розуміти інтереси людей, відгукуватись

на їхні потреби; 4) постійне прагнення до свого професійного, морального, соціально-культурного розвитку, до продуктивного обміну професійними і загальнокультурними цінностями з колегами по роботі, громадськістю; 5) уміння спілкуватися з людьми, моделювати відносини за принципом взаємної відповідальності за спільні справи; 6) самостійність як важливий принцип реалізації творчого потенціалу особистості.

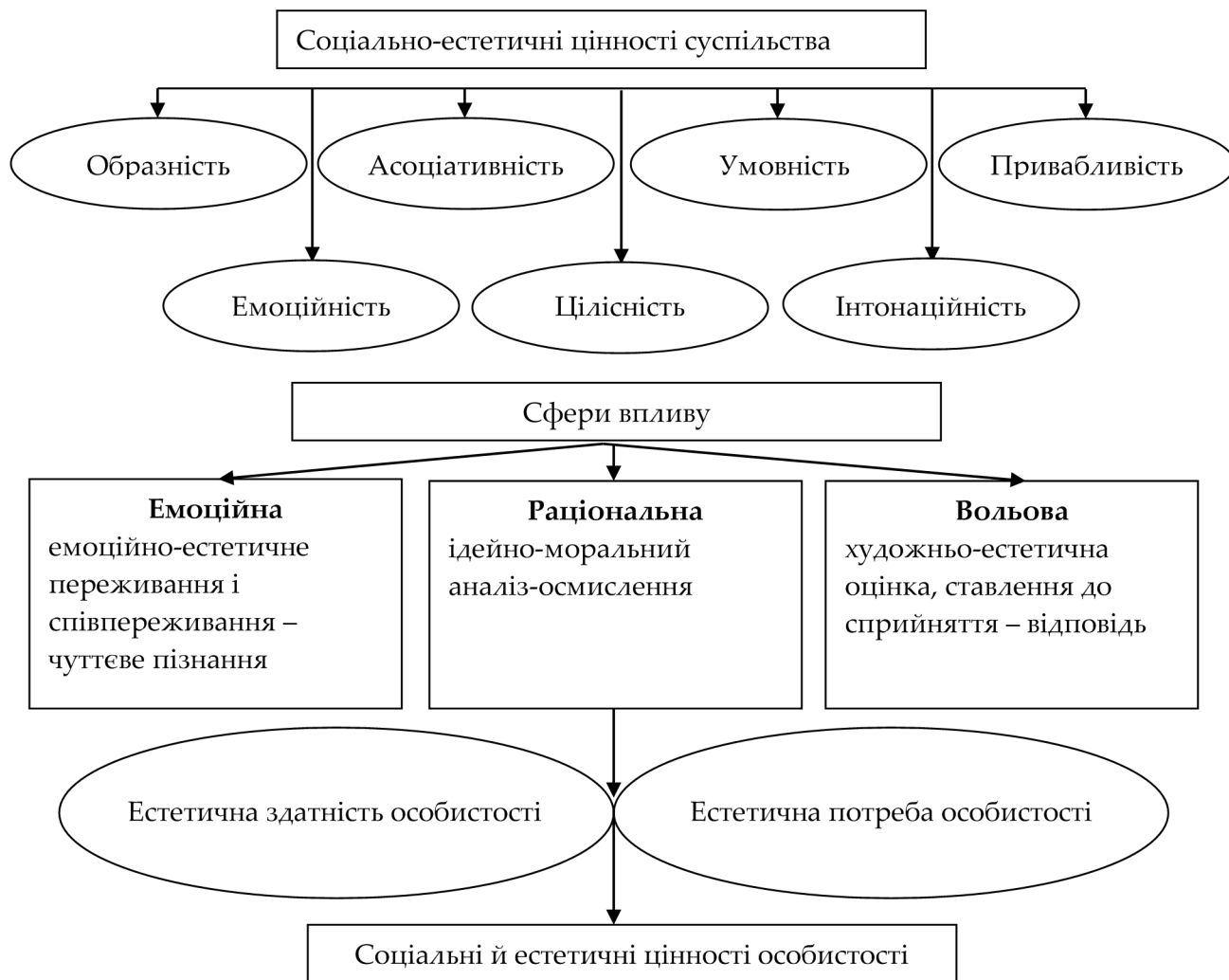

Рис. 1. Вплив засобів мистецтва на формування соціально-естетичних цінностей особистості

Вивчення реального досвіду роботи дозволяє стверджувати, що мистецтво, відображаючи міжособистісні відносини, є водночас ефективним соціальним механізмом, який регулює взаємозв'язок людини зі світом. Саме за його допомогою студент отримує установку на включення в систему суспільних відносин, адаптування до них із подальшим їх перетворенням, що дозволяє бачити в мистецтві засіб широкої соціалізації особистості, її соціального і духовного вдосконалення.

Використовуючи різні засоби мистецтва, різні форми етичної й естетичної просвітницької роботи, з перших кроків їх входження в нове соціальне середовище ми створюємо такі педагогічні умови, що сприяють розвитку соціально-значущих якостей у студентів. Тому можна сказати, що музичне мистецтво є універсальним механізмом «...врівноваження людини з світом...», який вбирає в себе всі біологічні і соціальні процеси кожної особистості. Це підтверджує ще одну справедливую думку Л. Виготського про те, що у мистецтві гармонійно співіснують соціальне й особистісне начало.

Виходячи з міркувань відомого психолога, мистецтво виконує «соціальну дію тоді, коли через механізм катарсису втягує в цей очищуючий вогонь найбільш інтимні, найбільш життєво важливі потрясіння власної душі», тобто долучає людину «до поля соціального життя» [8, с. 122].

Вводячи молоде покоління у світ мистецтва, ми вважаємо за необхідне допомогти йому осмислити той факт, що особистісне начало мистецтва поєднує в собі всі моменти художньо-образного пізнання дійсності. А створений особистістю художника-творця витвір мистецтва відображає в собі його індивідуальну позицію, що через предметне втілення орієнтована на особистість, яка його сприймає. Слід зазначити, що і в переживанні мистецтва виявляється широка гама універсальної індивідуальної природи людини: міри активності й емоційності сприйняття, рівня загальної й естетичної культури, смаку, а також особистісного досвіду.

Немає сумніву, що сприйняття художніх творів, їхня оцінка, співвіднесеність з особистими естетичними ідеалами, а також з ідеалами їх автора несуть у собі помітний виховний потенціал, оскільки мистецтво не лише передає результати пізнавальної та оціночної діяльності автора твору, але й програмує творчу роботу тих, кому воно адресується.

Така програма, на думку М. Кагана, обов'язково «закладається» в художній твір і спрямовує активність глядачів, слухачів, читачів у потрібне русло. І за умови, якщо глядачі, слухачі, читачі будуть залучені до відображених у творі взаємодії, конфліктів, відносин людей, об'єкти мистецтва мовби самі входять у контакт з ними, з їхніми почуттями, переживаннями. А соціально-художній вплив базується на активному переосмисленні життєвого змісту твору, на його єднанні з власним досвідом споживача мистецтва [4, с. 178].

Усе це загалом стало підґрунтям для тлумачення поняття «естетичне виховання», яке ми розуміємо як цілеспрямований, соціально організований процес розвитку соціально ціннісних орієнтацій особистості, формування соціально значущих якостей, системи соціальних відносин, соціально-естетичної культури, завдяки чому особистість гармонійно включається в життя конкретного суспільства, розвиває свій індивідуальний творчий потенціал.

Отже, і науковці, і практики однозначно доводять, що мистецтво за допомогою специфічних засобів здійснює комплексне виховання людини, вміщуючи в собі моральну, громадянську, естетичну, гуманістичну та ін. спрямованість виховної роботи, формуючи завдяки цьому світоглядну позицію студентів, їх творче мислення і світосприйняття.

Наступними нашими науковими розвідками буде вивчення інтеграції соціального виховання з естетичним вихованням у полі педагогічного процесу, з метою сприяння глибокому засвоєнню цінностей суспільства, закріпленню позитивного соціально-морального досвіду, формування соціальних почуттів і переконань студентів, що буде слугувати життєвим орієнтиром особистості і втілюватися в її професійній діяльності.

Література:

1. Зязюн І. Краса педагогічної дії / І. Зязюн. – К. : Україно-фінський інститут, 1996. – 302 с.
2. Сухомлинський О. Умова експлуатації – визначальний чинник духовних життєвих / О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – Т. 5. Статті. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 233-240.
3. Вульф Т. Семь образований / Т. Вульф. – М. : Школа, 1994. – 80 с.
4. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с. – (Над чем работают, о чем спорят философы).
5. Петько Л. В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л. В. Петько // Музика та освіта : науково-метод. журнал / засн. МОН України, НАПН України, Київська дитяча академія мистецтв ; гол. ред. Л. М. Масол. – К. : Педагогічна думка, 2013. – № 3. – С. 14-18.

6. Щуртакова Т. В. Формирование мировоззрения студентов средствами искусства / Т. В. Щуртакова. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1987. – 110 с.
7. Руденко Ю. Д. Національне виховання: відродження, перспективи / Руденко Ю. Д.; УДПУ ім. М. П. Драгоманова // Педагогіка і психологія. – 1994.– № 1. – С. 132-140.
8. Станиславский К. Моя жизнь находится в искусстве / К. Станиславский. – К. : Искусство. – 371 с.
9. Bose Judith Hill. Aesthetic Education: Philosophy and Teaching Artist Practice at Lincoln Center Institute / Judith Hill Bose. – A dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, The City University of New York. – New York, 2008. – 226 p.
10. Pet'ko L. V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of specialties 023 «Fine Arts» and 022 «Design» / L. V. Pet'ko // Economics, management, law: realities and perspectives: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – Les Editions L'Originale, Paris, France. 2016. – P. 466-471. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10254>.
11. Pet'ko L. V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties / L. V. Pet'ko // Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 395-398. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9779>.

Карпенко О. Г., Ду Лян

СРЕДСТВА ИСКУССТВА КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье проанализирована и раскрыта суть эстетического воспитания, выводится его понятие; определяется место и роль эстетического воспитания как составляющей внеаудиторной деятельности; определено влияние средств искусства на жизнедеятельность личности; доказана эффективность содержания методов и форм средств искусства в процессе внеаудиторной работы как социально-педагогического фактора; определены составляющие эстетического воспитания в высшей школе и их влияние на формирование социально-эстетических ценностей; обосновано влияние средств искусства на процесс эстетического воспитания в условиях университета и определено формирование эстетических качеств личности как результат воспитания.

Ключевые слова: социальное воспитание, эстетическое воспитание, искусство, социально-эстетические ценности, воспитание в условиях высшей школы.

Karpenko O. G., Du Ljan

ARTS MEANS AS THE SOCIAL AND PEDAGOGICAL FACTORS OF AESTHETIC UPBRINGING IN HIGHER EDUCATION

The aim of this article is twofold: firstly, to summarize and reflect the experiences and results of research on Social and Aesthetic education of students in a mirror of «sociocultural theories»; and secondly, to present a methodology for further research on integration of social education with aesthetic education. In the society, aesthetic education serves the interests of the people and is based on a common set of scientific and methodological principles.

The article is presented education in the arts as a very important part of aesthetic education connecting it with social environment. Using art as an educational tool, artistic education develops special abilities and talents in the specific types of art (in the representational arts, music, singing, choreography, the theater, and the decorative and applied arts). It is pointed out that aesthetic education includes interactions with high quality works of art supported by an inquiry process particularly developed for those interactions, along with art-making explorations.

Aesthetic education is a way of regaining touch with the process of learning something new, of being introduced to a medium never known in a particular way before. It is the incorporation of the arts across the curriculum in a way that fosters a heightened awareness of and appreciation for all that touches our lives in society. The author writes that Aesthetic education opens up areas of learning too seldom experienced at university: the power of a work of art to transform students and teachers; the

partnership of student and teacher sharing insights; the challenge of taking risks to ask open-ended questions; the excitement of learning to express oneself in new ways; the self-esteem gained from experiences that teach self-respect and mutual respect; the exploration of a broad range of human relationships; the opportunity to combine mind and emotion, cognition and sensory experience in society.

Keywords: social education, aesthetic education, art, socially-aesthetic values, educations in the conditions of higher school.

УДК 378 (477)

Великий Я. Б.*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ПОРЯТУНКУ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

У статті обґрунтовано концептуальні засади громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку та визначено відповідні педагогічні умови. Показано, що система громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку є багатоаспектною проблемою. Доведено, що громадянське виховання є інтегрованим поняттям, яке відображає процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, та акцентовано роль на сучасному етапі волонтерського виховання. Сформульовано низку концептуальних положень щодо формування громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку. Виявлено відповідні педагогічні умови, інтеграцію змісту, форм і методів громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку в комплексі виховних справ.

Ключові слова: офіцери служби порятунку, громадянське виховання, напрямки виховання, педагогічні умови.

В умовах існування незалежної української держави в системі підготовки майбутніх фахівців важливого значення набувають питання громадянського виховання. Ці питання потребують належного науково-теоретичного вивчення, новаторських підходів до формування особистості в майбутніх офіцерів служби порятунку, у яких би органічно поєднувалися такі професійно важливі якості: високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, активність, творчі начала, почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством, Батьківщиною тощо [5].

Провідні положення щодо здійснення громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку визначено в таких державних документах, як Конституція України, закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Державна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Указ Президента України № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Національній програмі громадянського виховання, проекті «Громадянська освіта – Україні» (2005-2008), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (проект), військових статутах збройних сил України, Законі України № 1068-VI «Про дисциплінарний статут служби цивільного захисту», Постанові Кабінету Міністрів України № 593 «Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу», Наказі МНС України № 177 «Настанова з організації соціально-гуманітарної роботи з рядовим і начальницьким складом та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту». З огляду на це пріоритетним завданням вітчизняної системи освіти є виховання свідомих громадян держави з почуттям людської гідності, патріотизму, громадянської відповідальності [6].

© Великий Я. Б.